

(NE)OGRANIČENA MOĆ BRAČNIH DRUGOVA U UREĐENJU OSOBNIH PRAVA I DUŽNOSTI U HRVATSKOM OBITELJSKOPRAVNOM ZAKONODAVSTVU⁶⁰

Prethodno priopćenje
<https://doi.org/10.59014/KVXZ2332>

Sažetak

Osobna prava i dužnosti bračnih drugova sadrže ovlaštenja koja dovode do određenih promjena, a dijele se na ona prisilne i dispozitivne naravi. Ovlaštenja bračnih drugova da uređuju svoje odnose kao i da odlučuju o njihovoj prestanku, rezultat su moći bračnih drugova. Osobna prava i dužnosti bračnih drugova imaju dalekosežno značenje jer iz njih proizlazi moć (ovlaštenje) održavanja stabilnih i skladnih obiteljskih odnosa. S druge strane, kod uređenja bračnih odnosa, zakonodavci uzimaju u obzir činjenicu da je obitelj temeljna društvena zajednica u kojoj ne mogu uvijek prevladavati stroge norme, nego u određenom stupnju postoje i norme koje omogućuju slobodu uređenja određenih odnosa. Osim toga, nacionalni zakonodavci uzimaju u obzir i europske standarde zaštite tih prava i dužnosti. Rezultat je toga taj da je danas moguće postizanje sporazuma o izboru prezimena, mjestu stanovanja, rađanju i podizanju djece te obavljanju svakodnevnih kućanskih poslova. Međutim, mogućnost sporazumijevanja nije predviđena za prava i dužnosti poštivanja međusobne ravnopravnosti, vjernosti, pomaganja i poštovanja, uzdržavanja te održavanja skladnih obiteljskih odnosa. Uz prisilnost, navedena prava i dužnosti bračnih drugova karakterizira i određeni stupanj moralnosti. Neovisno o kojoj se vrsti osobnih prava i dužnosti bračnih drugova radi, nepoštivanje svake od njih može rezultirati pravnom posljedicom – razvodom braka. Cilj je ovog rada uputiti na važnost pravne normiranosti osobnih prava i dužnosti bračnih drugova radi uspostavljanja ravnopravnosti između bračnih drugova. U tom smislu, ne treba promatrati samo pravnu stranu regulacije već i njezinu socijalnu dimenziju. Stoga se u radu, uz analizu relevantnih odredbi Obiteljskog zakona, predstavljaju i dostupni statistički pokazatelji vezani uz

⁵⁹ Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, mgustin@pravos.hr.

⁶⁰ Ovaj je rad financirao Pravni fakultet Osijek Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku internim projektom br. IP-PRAVOS-2 „Pravna zaštita obitelji i ranjivih skupina društva“.

neka od osobnih prava i dužnosti bračnih drugova koji su, zasigurno, najrelevantniji pokazatelj učinkovitosti primjene zakonskih normi o uređenju osobnih prava i dužnosti. Isto tako, analizira se pravni značaj osobnih prava i dužnosti iz aspekta teorije prava te značaj preventivnog pristupa u suzbijanju njihovih povreda.

Ključne riječi: bračni drugovi, osobna prava i dužnosti, Obiteljski zakon, obitelj, razvod

Uvod

Osim što predstavljaju dio pravnog uređenja braka, osobna prava i dužnosti bračnih drugova potrebno je tumačiti i kao moralne smjernice za održavanje skladnih bračnih odnosa, što je preduvjet za održanje braka kao dugoročne zajednice s višestrukim učincima na društvo u cjelini. Hrvatskim Obiteljskim zakonom (Narodne novine br. 103/15, 98/19, u nastavku: ObZ) uređena su osobna prava i dužnosti bračnih drugova dispozitivne i kogentne naravi, odnosno ona o kojima se mogu i ne mogu sporazumijevati. Hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo oduvijek je odlikovao suvremeni pristup pa je ravnopravnost bračnih drugova, kao jedno od osobnih prava i dužnosti, bilo regulirano i polovinom prošlog stoljeća Osnovnim zakonom o braku (Službeni list FNRJ, br. 29/46, 36/48, 44/51, 18/55, Službeni list SFRJ, br. 12/65, Narodne novine, br. 52/71, 11/78). Međutim, današnja rješenja usklađena su s europskim standardima te vode jačanju demokratizacije obitelji. Tako je hrvatski zakonodavac 2015. godine uveo određene promjene u ta prava i dužnosti. Pravo na stanovanje u obiteljskom domu postalo je detaljnije određeno osobno pravo i dužnost bračnih drugova s naglaskom na zaštiti djece. Zbog specifičnosti bračne zajednice, prije svega slobodnog stupanja u nju, zakonodavac je osobnim pravima i dužnostima dispozitivne naravi bračnim drugovima ostavio mogućnost da odnose u braku i obitelji uređuju prema njihovim vlastitim shvaćanjima braka i obitelji. Zajednička je karakteristika osobnih prava i dužnosti dispozitivne i kogentne naravi ta da za njihovu povredu nije predviđena sankcija, odnosno, bračni drugovi su ti koji odlučuju o pravnoj posljedici narušenosti bračnih odnosa razvodom braka.

Jedno je od pitanja u ovom radu, teorijsko pitanje pravne naravi osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, u vezi s kojim se povezuje pojam moći. Moć dovodi do određenih promjena, no u pravnom smislu, moć je sadržana u (relativnom) pravnom ovlaštenju koje bračnim drugovima daje

moгуćnost da nešto učine ili ne učine (Visković, 2001, 214). Primjerice, braćni se drugovi tako sporazumijevaju o izboru prezimena ili o rađanju i podizanju djece, dok su obvezni međusobno se poštovati. Međutim, postoji zakonodavni okvir koji „upućuje“ braćne drugove kako se trebaju ponašati u braku, a tu nema potpune prisilnosti pa je braćnim drugovima dana moć – pravno ovlaštenje, zahtijevati razvod braka ako brak ne ispunjava njihova očekivanja. Teorijski, svaki braćni drug ima „spособnost unutar sustava pravila promijeniti svoju pravnu situaciju ili situaciju nekog drugog“ (Tucak, 2016, 190).

Osobna prava i dužnosti braćnih drugova potrebno je tumačiti i kao odraz ravnopravnosti braćnih drugova s obzirom na to da svaki od njih ima (makar teorijski) jednak stupanj moći, na način kako je ranije pojašnjeno njezino značenje. Na pojedina prava i dužnosti braćni drugovi mogu izravno utjecati autonomijom svoje volje.

U ovom se radu prikazuju osobna prava i dužnosti braćnih drugova propisani hrvatskim ObZ-om. Osobna prava i dužnosti braćnih drugova, analiziraju se u pravno-teorijskom kontekstu i korištenjem dostupnih statističkih podataka koji upućuju na (ne)ravnopravnost muža i žene u braku. U radu se otvara pitanje pravnog „sankcioniranja“ nepoštivanja osobnih prava i dužnosti braćnih drugova, ali i razmišljanje o načinu na koji bi država mogla prevenirati loše braćne odnose koji rezultiraju povredama osobnih prava i dužnosti braćnih drugova, a u konačnici (najčešće) razvođom braka.

Teorijsko određenje osobnih prava i dužnosti braćnih

Brak, kao temeljni društveni odnos, predstavlja okosnicu razvoja obiteljskog života.⁶¹ Doprinos braka ne ogleda se samo u razvoju obiteljskog života, već i u širem društvenom kontekstu s obzirom na njegovu ekonomsku, prokreacijsku i emocionalnu komponentu (Hrabar, 2021, 41). Sklapanjem braka, za braćne drugove nastupaju određeni učinci, u teoriji i praksi obiteljskog prava poznati kao osobna prava i dužnosti braćnih drugova. Ta

61 Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj se od 2011. do 2021. godine sklopilo 194 693 brakova, najviše 2016. godine – 20 467, dok ih se najmanje sklopilo 2020. – svega 15 196. Prema navedenim podacima, proizlazi kako se prosječno godišnje sklopi oko 17 700 brakova (Statističke informacije, 2022.).

prava „dio su učinaka braka kojima je određen temelj pravnog statusa žene i muškarca kao osoba i subjekata u novonastalom obiteljsko-pravnom odnosu“ (Alinčić et al., 2001, 84). Prava i dužnosti bračnih drugova djeluju kao međusobni korelativ. Teoretičar prava Bentham ističe kako prava postoje samo temeljem postojanja pravnih dužnosti kojima se štite interesi nositelja prava. Isto tako, ističe da dužnosti imaju prednost u odnosu na prava jer „dužnosti proizlaze iz zakona, dok prava proizlaze iz dužnosti“ (Tucak, 2016, 32). S obzirom na to da se odnose na konkretne subjekte – bračne drugove, osobna prava i dužnosti čine subjektivna prava koja se odnose na „prava i dužnosti konkretnih subjekata povodom konkretnog objekta pravnog odnosa“ – braka (Tucak, 2016, 255). Prema općoj podjeli, osobna prava i dužnosti bračnih drugova mogu biti osobne ili imovinske naravi. U kontekstu osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, potrebno je razlikovati prava i dužnosti dispozitivne naravi te ona kogentne naravi, odnosno ona o kojima se bračni drugovi mogu sporazumijevati u odnosu na one o kojima se ne mogu sporazumijevati (Hrabar, Korać Graovac, 2019, 52). Hrvatskim ObZ-om (čl. 30. – 33.) regulirane su obje vrste osobnih prava i dužnosti, pa tako u osobna prava i dužnosti dispozitivne naravi ulaze izbor prezimena, odabir mjesta stanovanja, sporazum o rađanju i podizanju djece te obavljanju kućanskih poslova. S druge pak strane, osobna prava i dužnosti bračnih drugova kogentne naravi čine ravnopravnost, vjernost, uzajamno pomaganje, uzdržavanje, međusobno poštovanje te održavanje skladnih bračnih odnosa između bračnih drugova (Hrabar, 2019, 70, 71). Pritom, važno je istaknuti uzdržavanje kao pravo i dužnost bračnih drugova koje je dijelom osobno, a dijelom imovinsko pravo (Erdelec, 2018, 15). Zbog kompleksnosti braka kao društvene zajednice, gotovo je nemoguće pravnim putem urediti sve njegove učinke (Alinčić, Bakarić-Mihanović, 1980, 67). Potrebno je istaknuti kako je sam čin sklapanja braka potaknut emocionalnim i voljnim aspektom, kao i aspektom povjerenja zbog čega o poštovanju ovih moralno-etičkih aspekata primarno brinu sami bračni drugovi. Osobna prava i dužnosti bračnih drugova karakteriziraju relativnost i apsolutnost, odnosno djelovanje samo prema bračnim drugovima uz mogućnost isključenja trećih iz tog odnosa⁶² (Prokop, 1969, 13). Zakonodavac ostavlja mogućnost bračnim drugovima da svojim djelovanjem dovedu do određenih promjena (npr. mogućnost

62 Iako se učinci braka primarno odnose na bračne drugove, učinci braka mogu se odnositi i na djecu bračnih drugova, a u što bi ulazilo ostvarivanje (zajedničke) roditeljske skrbi.

promjene prezimena prilikom sklapanja braka ili odluka o mjestu stanovanja). Međutim, za pojedina pitanja, i to ona moralne naravi, zakonodavac nije ostavio prostora za odlučivanje bračnim drugovima, već je ta pitanja odredio kao standard (vjernost, poštovanje drugog bračnog druga i slično).⁶³ Pojednim osobnim pravima i dužnostima, kao što su vjernost, uzajamno pomaganje i ravnopravnost, zakonodavac nastoji zaštititi brak kao važan društveni odnos koji utječe na stabilnost čitave društvene zajednice. No pitanja poput vjernosti i uzajamnog pomaganja, isključivi su odraz života pojedinaca i njihova poimanja uloge braka i obitelji.

Da bi se bolje razumjela njihova svrha, osobna prava i dužnosti bračnih drugova, potrebno je analizirati iz perspektive teorije prava. Ključno je pitanje: što su uopće pravo i pravna norma? Prema Vrbanu (2003, 236), pravo je normativna pojava čija je svrha regulacija društvenih sustava koja počiva na jamstvu državne prisile. Referirajući se na prethodnu definiciju, pravna norma sadrži određeni zahtjev ili traženje, a sastoji se od hipoteze (pretpostavke), dispozicije (zahtjeva) te delikta i sankcije (posljedice nepoštivanja norme) (Vrban, 2003, 242). Dakle, razvidno je kako osobnim pravima i dužnostima nedostaje sankcija, odnosno državna prisila kojom bi se kažnjavalo neželjeno ponašanje u braku, zbog čega su ova prava i dužnosti okarakterizirana kao *leges imperfectae* – nepravne pravne norme (Žganec-Brajsa, 2016, 165). Osobna prava i dužnosti mogu se poimati i kao pravne i (djelomično) kao moralne norme što potkrepljuje sljedeća argumentacija. Visković (2001, 124) kao zajedničko obilježje pravnih i moralnih normi ističe njihov značaj za opstanak društva. Brak je institucija važna za opstanak društva, no kriteriji razlikovanja ovih dviju vrsta normi više govore u prilog njihovu pravnom, nego moralnom elementu. Prema osobinama, osobna prava i dužnosti bračnih drugova bila bi moralne norme s obzirom na to da je riječ o odnosima i koji jesu i koji nisu vanjski kontrolabilni (Visković, 2001, 127). Međutim, tvorci ovih normi lako su odredili, one se primjenjuju organizirano i sukladno određenoj proceduri (Visković, 2001, 127). Jednostavnije rečeno, osobna prava i dužnosti bračnih drugova, pravno su regulirana, no s obzirom na to da se odnose na brak kao osobni odnos dviju osoba, neposredno ih odlikuje i određena

63 Taj odnos pravne i moralne strane osobnih prava i dužnosti bračnih drugova najbolje se očituje u Habermasovom poimanju prava i morala. Prema njegovu stajalištu, društvo s jedne strane provodi prisilu i ograničavanje pojedinca, dok s druge strane omogućava vođenje vlastitog života pojedinca ovisno o njegovim vrijednostima i načelima (Kregar, 2014, 184).

razina moralnosti, osobito glede obveze međusobnog poštovanja, što je preduvjet opstojnosti braka.

Ako ne postoji mogućnost sankcioniranja povreda osobnih prava i dužnosti, trebaju li one uopće biti (nepravo) pravno regulirane? U tom smislu, pravni teoretičar Bentham ističe kako je društvu, koje dobro funkcionira, potreban „pravni sustav s precizno definiranim pravima“ (Tucak, 2016, 27). Ovo Benthamovo razmišljanje jasno upućuje na potrebu pravne regulacije osobnih prava i dužnosti jer je u interesu države opstojnost što većeg broja brakova zbog njihova pozitivnog učinka na društvo. Sama činjenica da zakonodavac regulira osobna prava i dužnosti odmiče od njih isključivu odliku moralnosti. Osobna prava i dužnosti pravno su regulirana što znači i da brak nije potpuno slobodan odnos s obzirom na to da je prema Salmond, „sloboda nešto što osoba čini bez pravnih ograničenja“ (Tucak, 2016, 41, 42). Premda ne postoji sankcija, zakonodavac je, ipak, postavio određeni pravni okvir kojim naglašava željeno ponašanje bračnih drugova ograničavajući njihovu potpunu slobodu. Teoretičari prava ističu da je za postojanje pravnosti kod nepravilnih pravnih normi nužno postojanje tijela koje može provesti pravnu posljedicu (Vrban, 2003, 251). Kod povrede osobnih prava i dužnosti, bračni drugovi iniciraju razvod braka, dok konačnu odluku o tome donosi nadležno državno tijelo (sud). U tom smislu, osobnim pravima i dužnostima jamči se određeni stupanj pravne sigurnosti koja omogućava bračnim drugovima da predvide svoja ovlaštenja, prava, obveze te sankcije, odnosno pravne posljedice određenih ponašanja (Visković, 2001, 147). Međutim, na koji način se osobnim pravima i dužnostima jamči pravna sigurnost ako za njihovu povredu nije predviđena sankcija? Najjednostavnije rečeno, brak je privatni odnos zbog čega država nema pravo zadirati u njega i određivati po kojim će pravilima osobe živjeti – ona samo postavlja okvir ponašanja za kojeg smatra da je poželjan i za dobrobit bračnih drugova, pri čemu su oni ti koji odlučuju o posljedici neželjenog ponašanja u braku (Žganec-Brajša, 2016, 163) – razvodu braka. Stoga, moć bračnih drugova može djelovati u pozitivnom smjeru, npr. izborom prezimena te u negativnom smjeru, u slučaju razvoda braka.⁶⁴ Ovakvom analizom osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, razvidno

⁶⁴ Prema hrvatskom obiteljskom zakonodavstvu, postoji mogućnost razvoda braka temeljem sporazuma bračnih drugova ili tužbom (čl. 50. – 57. ObZ). Pritom, potrebno je razlikovati i razvod braka s maloljetnom djecom ili bez njih. ObZ-om je bračnim drugovima dana i mogućnost sporazumijevanja o pravnim posljedicama razvoda braka.

je kako njihova moć u uređenju međusobnih (bračnih) odnosa proizlazi iz kontradiktornih pojmova vlasti i otpornosti (Tucak, 2016, 90). S jedne strane, bračni drugovi imaju mogućnost urediti pojedine odnose u bračnoj zajednici, s druge strane, institutom razvoda braka daje im se mogućnost otpora prema neželjenim ponašanjima u toj zajednici. Dakle, zajednički nazivnik ovih dvaju pojmova jest moć kojom bračni drugovi mogu dovesti do određenih promjena.

Jednako kao što osobna prava i dužnosti (točnije, njihove učinke) uživaju bračni drugovi, uživaju ih i izvanbračni i životni (istospolni) partneri, uz određene iznimke (Lucić, 2020, 175; Lucić, 2017, 76). Premda osobna prava i dužnosti predstavljaju nepravne pravne norme, njima se sprječava prevlast jednog bračnog druga nad drugim, čime se postiže ravnoteža njihovih odnosa. U slučaju povrede osobnih prava i dužnosti, bračnim drugovima preostaje mogućnost razvoda braka.

Osobna prava i dužnosti kogentne naravi

Osobnim pravima i dužnostima bračnih drugova kogentne naravi, nastoji se osigurati skladnost bračnih odnosa i braka uopće. Kogentne su pravne norme one kojima se reguliraju važni i konfliktni odnosi te se njima nameće „obrazac“ ponašanja kojeg zakonodavac želi postići (Visković, 2001, 174). Stoga su osobna prava i dužnosti kogentne naravi ravnopravnost, vjernost, uzajamno pomaganje, uzdržavanje, međusobno poštovanje te održavanje skladnih bračnih odnosa (Hrabar, 2021, 79, 80; čl. 31. ObZ) kojima se promiču vrijednosti braka kao temeljnog društvenog odnosa. Kada bi zakonodavac dopustio sporazumijevanje bračnih drugova o ovim učincima, brak bi izgubio svaki smisao jer bi to, *de facto*, značilo da bi se bračni drugovi mogli sporazumjeti o tome da se međusobno ne poštuju. Takav pristup otklonio bi sve odlike braka kojeg zakonodavac zamišlja kao odnos međusobnog poštovanja kojim bračni drugovi ispunjavaju svoje osobne i emocionalne potrebe. Razvidno je kako je navedena skupina osobnih prava i dužnosti bračnih drugova uglavnom moralne naravi, ona su odraz životnih navika, odnosno kroz razdoblje prije sklapanja braka bračni drugovi uviđaju karakteristike ponašanja pa u konačnici i spremnost za sklapanje braka s određenom osobom. Važno je istaknuti i odredbu ObZ-a prema kojoj se brak u građanskom obliku sklapa u roku

između 30 i 45 dana od dana prijave namjere sklapanja braka (čl. 17. st. 1. ObZ), odnosno potvrda o ispunjenju pretpostavki za sklapanje braka u vjerskom obliku s građanskim učincima vrijedi tri mjeseca od dana izdavanja (čl. 20. st. 4. ObZ). Tako budući bračni drugovi mogu preispitati svoju odluku o namjeri sklapanja braka (Hrabar, Korać Graovac, 2019, 35) te prevenirati potencijalno neželjena ponašanja. U slučaju povrede nekog od ovih prava, moguće je razvod braka.

Ostvarivanje skladnih bračnih odnosa

Za održavanje skladnih bračnih odnosa, potrebno je uzeti u obzir skupno sva osobna prava i dužnosti bračnih drugova, kako ona dispozitivne, tako i ona kogentne naravi. Međutim, skladnost bračnih odnosa posebno se postiže ravnopravnošću, vjernošću, uzajamnim pomaganjem te međusobnim poštovanjem koji posljedično omogućavaju i ispunjavanje zakonske odredbe o dužnosti održavanja skladnih bračnih odnosa. Obveza održavanja potonjih odnosa povezana je s činjenicom da je bračna zajednica, u konačnici i životna zajednica, dinamična zajednica u kojoj bračni drugovi moraju uzimati u obzir međusobne različitosti i potrebe prilagođavanja na određene promjene (Alinčić, Bakarić-Mihanović, 1980, 70).

Uvrštavanje ravnopravnosti bračnih drugova u kategoriju osobnih prava i dužnosti bračnih drugova o kojima se ne mogu sporazumijevati, načinjen je značajan pomak u odnosu na patrijarhalno poimanje braka.⁶⁵ Ravnopravnost je jedno od ustavnih načela (čl. 3. Ustava Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14), kao i načelo obiteljskog prava kojim se žena i muškarac međusobno izjednačavaju u svim obiteljsko-pravnim odnosima (čl. 3. ObZ). U kontekstu bračnih odnosa, važno je istaknuti i Zakon o ravnopravnosti spolova (Narodne novine, br. 82/08, 69/17, u nastavku: ZRS) prema kojemu su žene i muškarci (samim time i bračni drugovi) jednako zastupljeni u javnom i privatnom životu uz jednak status, mogućnosti i koristi od ostvarenih rezultata pri čemu je zabranjena svaka diskriminacija temeljem bračnog i obiteljskog statusa (čl. 5. i

⁶⁵ U hrvatskom obiteljsko-pravnom, odnosno bračnom zakonodavstvu, ravnopravnost je bila uvrštena kao jedno od načela u Osnovnom zakonu o braku iz 1946. godine.

6. ZRS). Ravnopravnost je dio i europskog zakonodavstva.⁶⁶ Potrebno je u tom smislu istaknuti i Rezoluciju Vijeća Europe o premošćivanju jaza ravnopravnosti (Sedma konferencija ministara Vijeća Europe odgovornih za ravnopravnost žena i muškaraca, Rezolucija „premošćivanje jaza između de jure i de facto ravnopravnosti u cilju postizanja stvarne ravnopravnosti spolova“, MEG 7(2010)) koja naglašava važnost ukidanja svakog oblika diskriminacije žena i muškaraca, kao i jednake raspodjele odgovornosti oko brige za djecu i kućanskih poslova.

Uzajamno pomaganje označava pravo i dužnost bračnih drugova pomagati jedno drugome kada je ta pomoć potrebna, bilo da je potreba za njezinim pružanjem uzrokovana imovinskim ili neimovinskim razlogom (Prokop, 1969, 17). To bi značilo pružanje pomoći u slučaju bolesti, nevolje, kao i davanje savjeta bračnom drugu, tješjenje, olakšavanje patnji i slično, ali i mogućnost zaštite pravnih interesa putem zastupanja (Hrabar, 2021, 81). Usko povezano osobno pravo i dužnost s uzajamnim pomaganjem su pravo i dužnost međusobnog poštovanja bračnih drugova. Navedeno pravo i dužnost podrazumijeva razumijevanje i uvažavanje potreba bračnih drugova te životnih svjetonazora, a to označava širi kontekst od ravnopravnosti (Alinčić, Bakarić-Mihanović, 1980, 70). U interesu je društva i zakonodavca da svi bračni odnosi budu skladni, no bračni drugovi određuju kvalitetu tih odnosa, zbog čega je jasno kako je razvod braka jedina moguća posljedica u slučaju neskladnih bračnih odnosa.

Izbor rada i zanimanja

Kako bi bračna i obiteljska zajednica mogle funkcionirati, uz emocionalne elemente, važno je osigurati i njezinu ekonomsku opstojnost. U vezi s tim, ističe se pravo na izbor rada i zanimanja kao jedno od osobnih prava i dužnosti bračnih drugova.⁶⁷ Prema karakteristikama, pravo na izbor

⁶⁶ Tako Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnim sloboda (Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17) u Protokolu 7., čl. 5., ističe da su supružnici jednaki međusobno, kao i u odnosima prema djeci, te da uživaju jednaka prava i obveze privatnopravne naravi prilikom sklapanja braka, tijekom njegova trajanja te u slučaju razvoda. Također, Povelja Europske unije o temeljnim pravima (čl. 23., Službeni list Europske unije, C 202/389, 07.06.2016., u nastavku: PEU) u čl. 23. govori o ravnopravnosti žena i muškaraca u svim područjima, pri čemu se državama članicama dozvoljava usvajanje dodatnih mjera u korist slabije zastupljenog spola.

⁶⁷ Rad i zanimanje nisu sinonimi. Prema Prokop (1969), zanimanje je povezano s profesionalnim

rada i zanimanja strogo je osobno pravo, a ravnopravnost bračnih drugova apsolutna, što znači da svaki bračni drug o tom pitanju odlučuje potpuno samostalno (Prokop, 1969, 23). Slobodan izbor rada i zanimanja na međunarodnoj razini reguliran je Konvencijom o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 11/81, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, u nastavku: KUDŽ) prema kojoj je dužnost država (putem odgovarajućih mehanizama) osigurati muškarcima i ženama jednakost glede prava na slobodan izbor zvanja (zanimanja) i zaposlenja (rada) (čl. 11. KUDŽ). Sloboda izbora rada i zanimanja regulirana je i primarnim zakonodavstvom Europske unije pa tako PEU jamči da svatko ima pravo na rad, kao i obavljanje slobodno izabranog ili prihvaćenog zanimanja (čl. 15. PEU). Jednako kao što svaki bračni drug ima slobodu izbora rada i zanimanja, u tom smislu treba tumačiti i njegovu slobodu za promjenom rada i zanimanja.

Pravo i obveza međusobnog uzdržavanja

Uzdržavanje je specifično pravo i dužnost bračnih drugova. Uz to što ima odlike osobnog prava, obvezu međusobnog uzdržavanja odlikuje i imovinska komponenta (Erdelec, 2018, 15), pri čemu se ovim pravom i dužnošću manifestira načelo solidarnosti u obiteljskim odnosima uz osiguranje socijalne sigurnosti (Šimović, 2011, 259). Temeljni pravni argument zbog kojeg su pravo i dužnost međusobnog uzdržavanja i osobno, a ne samo imovinsko pravo, proizlazi iz činjenice što je riječ o strogo osobnom pravu koje je vezano uz određenu osobu ovlaštenika i obveznika čime je onemogućen prijenos navedenog prava na druge osobe (Prokop, 1969, 72). S obzirom na to da obiteljsko zakonodavstvo navodi uzdržavanje kao osobno pravo i dužnost, nedvojbeno je kako to pravo traje od trenutka sklapanja braka pa sve do njegova prestanka.⁶⁸ Pravo i obvezu uzdržavanja tijekom braka potrebno je tumačiti u kontekstu načela solidarnosti prema kojem članovi obitelji, uključujući i bračne drugove, uz obvezu uzajamnog poštovanja,

---

usmjerenjem, odnosno obrazovanjem i stručnošću bračnog druga, dok je rad isključivo ekonomska kategorija prema kojoj se stvara nova vrijednost pri čemu ne mora biti vezan uz zanimanje bračnog druga.

68 Prema čl. 19. st. 4. ObZ-a, brak je sklopljen kada nevjesta i ženik izjave svoj pristanak, dok prema čl. 47. ObZ-a, brak prestaje smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem ili razvodom.

trebaju jedno drugome pomagati, samim time i međusobno se uzdržavati (čl. 4. ObZ). Uzdržavanje bračnih drugova moguće je i po prestanku braka, što je uvjetovano sljedećim pretpostavkama: *i*) da bračni drug nema dovoljno sredstava za uzdržavanje ili ista ne može ostvariti iz svoje imovine; *ii*) da nije sposoban za rad niti se može zaposliti. Uz navedeno, važna pretpostavka za uzdržavanje bračnog druga je i dostatnost sredstava te mogućnosti drugog bračnog druga za davanje uzdržavanja (Alinčić, Hrabar, Korać, 2006, 43; čl. 295. ObZ).

Dakle, uzdržavanje bračnih drugova jedno je od njihovih prava i dužnosti tijekom trajanja braka, no razvidno je kako se pravo na uzdržavanje ne nastavlja automatizmom po prestanku braka – ono je moguće ili temeljem sporazuma (čl. 302. ObZ), čime se očituje međusobna moć bračnih drugova u uređenju ovog pitanja ili odlukom suda uz uvjet ispunjenja potrebnih uvjeta i načela pravičnosti. Pravo uzdržavanja nakon prestanka braka ograničeno je na nekoliko načina: tužba za određivanjem uzdržavanja može se podnijeti u roku šest mjeseci po prestanku braka (čl. 297. ObZ), uzdržavanje može trajati do godine dana, duže (samo iznimno) (čl. 298. ObZ), a nepravedni odnos ili nedolično ponašanje uzdržavanog (bivšeg) bračnog druga rezultira prestankom ovog prava (čl. 300. st. 2. ObZ).⁶⁹ Obveza međusobnog uzdržavanja odnosi se i na izvanbračnu zajednicu te životno partnerstvo (uključujući i neformalno životno partnerstvo) čime je hrvatski zakonodavac postigao potpunu jednakost partnera svih oblika životnih zajednica (Lucić, 2017). Uvrštavanjem obveze uzdržavanja u red osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, zakonodavac je nastojao uputiti na složenost bračnog odnosa ističući da brak uz emocionalne i druge moralne elemente, ima i ekonomsku komponentu kojom se održava egzistencijalna opstojnost bračnih drugova.

69 Aktualno hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo navodi „nedostojnost“ kao jedan od razloga za prestanak uzdržavanja bračnih drugova, dok je starije obiteljsko zakonodavstvo kao razloge navodilo „nepravedni odnos“ i „nedolično ponašanje.“ Tako bi prema Alinčić i Bakarić-Mihanović (1980), „nedolično ponašanje“ predstavljalo zapostavljanje obveza prema obitelji, nerad, prostituciju, a u skladu s načelom pravičnosti, „grubo ponašanje“ označavalo bi zlostavljanje, fizičko ili drugo nasilje uzdržavanog bračnog druga prema obvezniku uzdržavanja.

Osobna prava i dužnosti dispozitivne naravi

Osobna prava i dužnosti bračnih drugova dispozitivne su naravi prema ObZ-u: pravo na izbor prezimena, izbor mjesta stanovanja (obiteljski dom), sporazum o rađanju i podizanju djece te sporazum o obavljanju kućanskih poslova (Hrabar, 2019, 70). U teoriji prava, dispozitivne su norme one koje karakterizira autonomnost volje, odnosno koje daju veću slobodu pravnim subjektima, u ovom slučaju bračnim drugovima (Visković, 2001, 175). Upravo se kod osobnih prava i dužnosti bračnih drugova ističe središnji pojam moći, odnosno prema Wenaru – vlast, koja dovodi do „stvaranja, oblikovanja ili ukidanja pravnih odnosa“ (Tucak, 2016, 190). O navedenim pitanjima, bračni drugovi ne sklapaju poseban sporazum, već se ono očituje u usmenom sporazumijevanju.⁷⁰ U slučaju da se ne uspiju sporazumjeti o tim pravima i dužnostima, bračnim drugovima (u pravilu) preostaje mogućnost razvoda braka – pravna posljedica o kojoj odlučuju isključivo oni.

Izbor prezimena bračnih drugova

Odmicanjem od patrijarhalnog poimanja braka i obitelji, bračni drugovi, prvenstveno žene, nemaju obvezu preuzimanja prezimena supruga. Zabranu takvog, pomalo zastarjelog pristupa, potvrđena je i sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava kojom je određeno da prezime supružnika ni na koji način ne ugrožava jedinstvenost obiteljske i bračne zajednice⁷¹ (Hrabar, 2010, 15, 16). Dakle, suvremenim pravnim uređenjem pitanja izbora prezimena bračnih drugova, oni su postali autonomniji, pri čemu se posebno ističe emancipiranost žena. Nekadašnja obveza žene na promjenu prezimena prilikom sklapanja braka, osim što je bila diskriminatorna glede slobode donošenja odluke, djelovala je diskriminatorno i glede ženinih obrazovnih postignuća, kao i njezinog karijernog napredovanja (Noack,

⁷⁰ Odredbe o osobnim pravima i dužnostima bračnih drugova, odnosno sporazumijevanju o određenim bračnim učincima, u ObZ-u iz 2015. gotovo su neizmijenjene u odnosu na zakonodavstvo SFRJ, odnosno Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1978. godine. Vidi: Željko, 2014, 40.

⁷¹ O problematici promjene prezimena prilikom sklapanja braka, Europski sud za ljudska prava odlučivao je u predmetima Burghartz protiv Švicarske (16213/90, 22. veljače 1994.), Ünal Tekeli protiv Turske (29865/96, 16. studenoga 2004.) te Losonci Rose i Rose protiv Švicarske (664/06, 9. studenoga 2010.).

Aarskaug Wiik, 2008, 508, 509). Nevjesta i ženik prilikom sklapanja braka imaju četiri mogućnosti izbora prezimena (čl. 30. ObZ). Opće je poznato kako se u Hrvatskoj još uvijek uglavnom prakticira da žena preuzima suprugovo prezime prilikom sklapanja braka.⁷² Prva mogućnost je da nevjesta i ženik zadrže svatko svoje prezime. Isto tako, nevjesta i ženik imaju mogućnost uzeti zajedničko prezime jednog od njih, oba prezimena uzeti kao zajedničko ili pak uz svoje prezime dodati i prezime drugog bračnog druga.⁷³ Zbog neformalnosti izvanbračne zajednice, izvanbračni drugovi nemaju mogućnost izbora prezimena prema Obiteljskom zakonu kao što to imaju bračni drugovi (s obzirom na to da formalno ne sklapaju brak). Međutim, izvanbračni drugovi u tom smislu nisu diskriminirani s obzirom na to da promjenu prezimena mogu ostvariti temeljem (čl. 6. – 10.) Zakona o osobnom imenu.

Izbor mjesta stanovanja – obiteljski dom

Sklapanje braka podrazumijeva i namjeru bračnih drugova za zajedničkim životom. Imanentno je i da teže proširenju obitelji, odnosno potomstvu zbog čega zajednički život ostvaruju u obiteljskom domu. Bračni drugovi sporazumno određuju mjesto stanovanja – kuću ili stan, u kojem će stanovati s djecom nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb i koji predstavlja obiteljski dom za njih i djecu (čl. 32. st. 1. ObZ). Sporazum o izboru mjesta stanovanja, odnosno sporazum o obiteljskom domu, uvjetovan je i životnim prilikama bračnih drugova (mogućnost zaposlenja, kao i financijske mogućnosti) (Alinčić et al., 2006, 40). Da bi se uopće moglo govoriti o obiteljskom domu, mora se raditi o stambenoj nekretnini, odnosno onoj koja služi isključivo svakodnevnom stanovanju, potreban je sporazum bračnih drugova, dok vlasnička struktura obiteljskog doma nije posebno istaknuta (Šimović, 2015, 35).

Još šezdesetih godina prošlog stoljeća Prokop (1969, 20) navodi kako bračni drugovi nerijetko započinju zajednički život i prije formaliziranja svoje

72 Službeni podatci o izboru prezimena prilikom sklapanja braka zatraženi su od Ministarstva pravosuđa i uprave, Ministarstva unutarnjih poslova te Državnog zavoda za statistiku. Sve su navedene institucije navele kako ne raspolazu traženim podatcima.

73 Izbor prezimena predstavlja jedan od osobnih učinaka braka, a osim na bračne drugove, taj učinak potrebno je razmotriti i u odnosu na dijete. Prema odredbi čl. 3. st. 1. Zakona o osobnom imenu (Narodne novine, br. 118/12, 70/17, 98/19), dijete može imati prezime jednog ili oba roditelja.

bračne zajednice pa bi se u tom slučaju moglo raditi i o obliku prešutnog sporazuma o obiteljskom domu. S druge strane, to bračne drugove ne sprječava u daljnjem dogovoru o obiteljskom domu zbog čega bi danas vrijedila konstatacija prema kojoj je „obiteljski dom tamo gdje je obitelj.“⁷⁴ Premda vlasnička struktura obiteljskog doma glede vlasništva ili najma nema utjecaj na određivanje obiteljskog doma, samo ona stambena nekretnina koja predstavlja obiteljski dom, ujedno i bračnu stečevinu, odnosno obiteljski dom u najmu bračnog/bračnih druga/drugova, može ostvariti pravnu zaštitu (Šimović, 2016, 75; Šimović, 2015, 35; čl. 32. st. 2. ObZ).⁷⁴

Stoga su ObZ-om regulirane dvije zaštitne situacije: *i)* opterećenje ili otuđenje obiteljskog doma; *ii)* položaj jednog bračnog druga kao najmoprimca. S obzirom na to da pravo na izbor mjesta stanovanja, odnosno obiteljskog doma predstavlja osobno pravo i dužnost bračnih drugova dispozitivne naravi, razvidno je kako nemaju uvijek potpunu slobodu raspolaganja obiteljskim domom. Tako bračni drug, za vrijeme trajanja braka, ne smije otuđiti ili opteretiti obiteljsku kuću ili stan koja predstavlja bračnu stečevinu te obiteljski dom u kojem stanuje drugi bračni drug i njegova djeca nad kojom se ostvaruje roditeljska skrb bez pisane suglasnosti drugog bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika (čl. 32. st. 2. ObZ). Utjecaj na regulaciju ovakvog postupanja proizlazi iz Preporuke Vijeća Europe 81(15) o pravima bračnih drugova koja se odnose na obiteljski dom i korištenje sadržaja kućanstva (Recommendation No. R 81(15)) prema kojoj svaki čin jednog bračnog druga, kojim bi mogao ugroziti drugog bračnog druga glede korištenja obiteljskog doma, mora biti usuglašen s njime. Obiteljski se dom štiti i u slučaju kada je jedan bračni drug najmoprimac, pa tako u slučaju kada je jedan bračni drug najmoprimac stana u kojem bračni drugovi stanuju s djecom nad kojom ostvaruju pravo na roditeljsku skrb, bračni drug nema mogućnost otkaza ugovora o najmu stana bez pisane suglasnosti drugog bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika (čl. 32. st. 3. ObZ). Navedenim odredbama ObZ-a u vezi obiteljskog doma štiti se jedan bračni drug od prevlasti drugog – njihova prava dovode se u ravnotežu činjenicom što bračni drug kojem je bez opravdanog razloga uskraćena suglasnost za otuđenje ili opterećenje

⁷⁴ Prema ObZ-u, bračnu stečevinu čini imovina koju su bračni drugovi stekli za vrijeme trajanja bračne zajednice ili pak potječe iz te imovine (čl. 36. st. 1. ObZ), dok je vlastita imovina ona imovina koju je bračni drug imao u trenutku sklapanja braka ili ju je stekao tijekom trajanja bračne zajednice na pravnom temelju različitom od temelja za stjecanje bračne stečevine (čl. 39. ObZ).

obiteljskog doma, odnosno za otkaz ugovora o najmu, može sudskim putem nadomjestiti neopravdano uskraćenu suglasnost. Međutim, postavlja se pitanje: može li se govoriti o (potpuno) ravnopravnom raspolaganju obiteljskim domom ako je u zemljišnim knjigama samo jedan bračni drug upisan kao vlasnik? Činjenica da jedan bračni drug jest, a drugi nije upisan kao vlasnik nekretnine – obiteljskog doma, ne utječe na njegovo ravnopravno raspolaganje istim, no uvjet bi bio da obiteljski dom predstavlja bračnu stečevinu s obzirom na to da su u tom slučaju bračni drugovi suvlasnici iste u jednakim dijelovima (čl. 36. ObZ; Šimović, 2016, 77-80). Zakonska odredba o zaštiti obiteljskog doma ima dalekosežni značaj s obzirom na to da naglasak stavlja ne samo na bračne drugove, već i na djecu kao najranjiviju društvenu skupinu.

Sporazum o rađanju i podizanju djece

Sporazum o rađanju i podizanju djece potrebno je promotriti iz dva aspekta. Prvo se bračni drugovi dogovaraju, žele li uopće djecu. Dakle, nema prisile, prvenstveno prema ženi, na rađanje djece što ponovno predstavlja odmak od patrijarhalnih i konzervativnih stavova usmjeravajući odlučivanje o ovom pitanju na same bračne drugove. Sporazum o rađanju i podizanju djece, u pravnom smislu, neformalnog je karaktera jer za njega nije predviđena pisana forma. Bračni drugovi *de facto* sklapanjem braka pristaju poštovati ovaj učinak braka. U pojedinim slučajevima ovo osobno pravo i dužnost neće se moći ispuniti zbog zdravstvenih razloga na strani supružnika (npr. neplodnost) (Hirsch, 1989). Pravna posljedica nepostizanja sporazuma o rađanju i podizanju djece je razvod braka. Prema istraživanjima, žene odbijaju rađanje djece najčešće zbog motivacije karijernog napredovanja, ali i straha od mogućeg razvoda i siromaštva (Giddens, 2007, 187, 188). Premda je svrstavanjem ovog prava u red dispozitivnih osobnih prava i dužnosti bračnih drugova istima dana mogućnost sporazumijevanja o ovom pitanju, razvidno je kako se za slučaj protivljenja nude i alternative, ali i dalje je dvojbeno može li se u tom slučaju govoriti o skladnoj bračnoj obiteljskoj zajednici i njezinoj dugotrajnosti.

No, osim o sporazumijevanju o rađanju djece, ovo osobno pravo i dužnost bračnih drugova odnosi se i na podizanje djece. Podizanje djece podrazumijeva izvršavanje sadržaja roditeljske skrbi (Hrabar, 2019, 71), a što

uključuje zaštitu djetetovih prava na zdravlje, razvoj, njegu, odgoj, obrazovanje, ostvarivanje osobnih odnosa, određivanje mjesta stanovanja kao i upravljanje djetetovom imovinom (čl. 92. ObZ). U slučaju neprovođenja sporazuma o podizanju djece, što je ujedno i nepoštivanje osobnog prava i dužnosti, bračnim drugovima preostaje mogućnost razvoda braka (Hrabar, 2021, 79). Teorijski, sporazum o rađanju i podizanju djece, čini se samo kao jedan u nizu formalnih zahtjeva za skladnu bračnu zajednicu, no rođenjem djeteta to načelo postaje znatno kompleksnije jer se više ne radi isključivo o interesima bračnih drugova, već i interesima djeteta. Može li se govoriti o učinkovitoj provedbi ovog osobnog učinka braka na ravnopravnoj osnovi? Generalno, u Hrvatskoj postoji poprilična ravnopravnost bračnih drugova kada je u pitanju svakodnevna skrb o djeci i njihovu obrazovanju – 79% žena u odnosu na 54% muškaraca svakodnevno skrbi o djeci zbog čega je blizu europskom standardu prema kojem 92% žena u odnosu na 68% muškaraca svakodnevno skrbi o djeci (Eurostat, 2022.). Premda se i ovim osobnim pravom i dužnošću nastoji postići ravnopravnost bračnih drugova, najvećim dijelom značaj ovog načela odnosi se na žene koje tako dobivaju mogućnost karijernog i profesionalnog razvoja, a ne isključivo ulogu majke prilikom sklapanja braka. Razvidno je i kako u Hrvatskoj postoji pozitivni pomak s obzirom na to da više od 50% muške populacije svakodnevno skrbi o djeci. U prilog tomu ističu se i novija istraživanja koja jasno upućuju da i očevi mogu na jednak način kao i majke skrbiti o djeci (Pahić, 2019).

Sporazum o obavljanju kućanskih poslova

Posljednje u nizu osobnih prava i dužnosti bračnih drugova dispozitivne je naravi sporazum o obavljanju kućanskih poslova. Život u bračnoj zajednici, odnosno obiteljskom domu, predstavlja i obvezu zajedničkog doprinosa njegovu razvoju. Pravo i dužnost obavljanja kućanskih poslova kao osobnog učinka braka općenite je naravi s obzirom na to da vrsta poslova, kao i njihova raspodjela unutar kućanstva ovisi o brojnim čimbenicima, kao što su poslovne obveze, navike, brojnost članova kućanstva i drugo (Hrabar, 2021, 79). Kućanski poslovi u najširem smislu obuhvaćaju formalno i neformalno plaćeni posao, neformalni neplaćeni rad, proizvodnju te usluge

za vlastite potrebe (Derado et al., 2020, 325).⁷⁵ Rezolucija Vijeća Europe o premošćivanju jaza ravnopravnosti spolova, posebno ističe kako je potrebno ukloniti sve oblike rodnih stereotipa, osobito stereotipno prikazivanje žena i muškaraca u javnom životu.

U slučaju neravnopravne raspodjele svakodnevnih kućanskih poslova u braku, osobito usmjeravanjem istih isključivo prema ženi, ono bi predstavljalo rodno uvjetovanu diskriminaciju. Prema statističkim pokazateljima, u Hrvatskoj uglavnom žene još uvijek obavljaju svakodnevne kućanske poslove, njih čak 62% u odnosu na svega 12% muškaraca. Na razini Europske unije, svakodnevne kućanske poslove obavlja 79% žena u odnosu na 34% muškaraca. Statistički pokazatelji ne idu u prilog hrvatskog pristupa ravnopravnosti s obzirom na to da je Hrvatska jedna od zemalja Europske unije s najnižim postotkom muškaraca koji obavljaju svakodnevne kućanske poslove (Eurostat, 2022.). Navedeni podatci, kao i provedena istraživanja, upućuju kako žene u Hrvatskoj i dalje uglavnom obavljaju tzv. ženske poslove zbog čega su opterećenije od muškaraca jer uz posao, dodatno brinu o obitelji i djeci, što dovodi do nejednakosti među bračnim drugovima (Vuković, 2016, 194 prema Topolčić, 2001 i Bartolac, Kamenov, 2013).

Prevenција i posljedice povreda osobnih prava i dužnosti bračnih drugova

Kao što je i ranije u radu navedeno, za povredu osobnih prava i dužnosti bračnih drugova nije predviđena sankcija, već se pravna posljedica narušenih bračnih odnosa temelji na mogućnosti razvoda braka.⁷⁶ S obzirom na to da osobna prava i dužnosti bračnih drugova prvenstveno predstavljaju načela i očekivanja ponašanja bračnih drugova, upitno je bi li neka konkretna sankcija bila djelotvorna, odnosno bi li mogla promijeniti ponašanje bračnih drugova (Žganec-Brajša, 2016, 168), a da se pritom ne

⁷⁵ U starijoj obiteljskopravnoj literaturi (vidi: Prokop, 1969), navodilo se kako je raspodjela kućanskih poslova i vođenje kućanstva ovisila o životu u urbanoj ili ruralnoj sredini razlikujući proizvodna i potrošačka kućanstva i obveze vezane uz tu podjelu.

⁷⁶ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, u Hrvatskoj je od 2011. do 2022. godine razvedeno 60 408 brakova, najviše 2016. godine – 7 036, dok ih se najmanje bilo 2020. – 5 153. Tijekom promatranog razdoblja, u odnosu na broj sklopljenih brakova, proizlazi da je svaki treći brak razveden (Statističke informacije, 2022.).

povrijedi pravo na privatnost obiteljskih odnosa. Učinkovitost sankcije zasigurno ne bi imala značajniji učinak na međusobni odnos bračnih drugova, no potreba za svojevrsnom sankcijom koja bi utjecala na poboljšanje međusobnih odnosa bračnih drugova očituje se u slučaju kada je riječ o obitelji s djecom jer su upravo djeca kolateralne žrtve narušenih bračnih odnosa. Razvod braka, u kontekstu narušenih osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, moguće je promatrati iz psihološkog i pravnog aspekta (Rešetar, 2017). Gotovo je nemoguće promatrati razvod braka isključivo u pravnom smislu s obzirom na to da taj odnos odlikuju i osobni odnosi. U odnosu na osobna prava i dužnosti bračnih drugova, osobito ona kogentne naravi o kojima se bračni drugovi ne mogu sporazumijevati, već je svaki samostalan u donošenju odluke, kao npr. izbor rada i zanimanja, protivljenje jednog bračnog druga dovodi do stalnog sukoba, samim time i dokidanja skladnih odnosa (Prokop, 1969, 191), odnosno u ovom bi slučaju teška i trajna poremećenost bračnih odnosa bila uzrokom razvoda braka (Hrabar, 2019, 71). Teška i trajna poremećenost bračnih odnosa može proizlaziti iz brojnih razloga, kao što su preljub, zlostavljanje, svađe, nesuglasje i slično (Alinčić, Bakarić-Mihanović, 1980, 88; Hrabar, 2021, 80). Dakle, povreda osobnih prava i dužnosti bračnih drugova uglavnom je moralne naravi zbog čega posljedično i bračni odnosi postaju neskladni. Važno je naglasiti kako danas ne postoji načelo krivnje za razvod braka. Prema tome, mogu postojati razlozi zbog kojih bračni odnosi mogu biti narušeni, no to ne mora biti isključivi razlog zbog kojeg je moguć razvod braka pa bračni drug može zahtijevati razvod braka bez posebnog razloga (Rešetar, Berdica, 2013, 570). Prema ObZ-u, pravne osnove za razvod braka su *i*) sporazumni prijedlog bračnih drugova za razvod braka; *ii*) teška i trajna poremećenost bračnih odnosa; *iii*) ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana (čl. 51. ObZ). Jednako kao što bračni drugovi slobodnom voljom stupaju u brak, isto tako imaju potpunu autonomiju tražiti i njegov razvod. Kao jedan od aspekata osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, razvod braka najbolje oslikava slobodu kao oblik dopuštenja djelovanja na određeni način: *i*) bez odgovornosti za nanošenje štete ostalima; *ii*) bez pozivanja države (zakonodavca) da spriječi tu slobodu (Tucak, 2016, 75). Takav teorijski pristup potrebno je tumačiti tako da brojnim zakonodavnim intervencijama zakonodavac nastoji zaštititi brak, no bračni drugovi imaju apsolutnu slobodu odlučiti žele li biti u bračnoj zajednici, odnosno žele li razvod braka.

U vezi odgovornosti za narušenost osobnih prava i dužnosti, postavlja se pitanje jesu li bračni drugovi isključivo odgovorni za povredu osobnih prava i dužnosti, odnosno koja je uloga matičara ili vjerskog službenika pred kojim je brak sklopljen u vezi s informiranjem bračnih drugova o bračnim osobnim pravima i dužnostima? Naime, prilikom sklapanja građanskog braka, matičar preporučuje ženiku i nevjesti da posjete savjetovalište za obitelj (čl. 17. st. 3. ObZ), dok pri samom činu sklapanja braka prigodnim govorom upoznaje nevjestu i ženika o (osobnim) pravima i dužnostima u braku, ističe njegovo značenje, a osobito važnost skladnih odnosa (čl. 19. st. 2. ObZ). Prema tome, matičar ne bi trebao svoje dužnosti provoditi tek sa svrhom formalne provedbe zakonskih odredbi, već bi svojim postupcima trebao uputiti bračnim drugovima na kompleksnost braka i važnost osobnih prava i dužnosti. Matičar bi stoga bio stegovno odgovoran zbog povrede službene dužnosti, u ovom slučaju neprovođenja radnji (upravnog) postupka (Hrabar, Korać Graovac, 2019, 177, 178). U odnosu na vjerskog službenika ne bi se mogla primijeniti niti pravila o stegovnoj odgovornosti s obzirom na to da je riječ o vjerskom, a ne državnom službeniku, pa se njegova odgovornost određuje prema pravilima vjerske zajednice.

Zaštita osobnih prava i dužnosti bračnih drugova treba počivati na preventivnom pristupu pa je bračne drugove, u slučaju narušenih bračnih odnosa, nužno poticati na posjet bračnim savjetovalištima. To je savjetovanje psihološke naravi, a njime se potiče bračne drugove da se promijene sa svrhom jačanja njihova braka (Matošević, 2017, 308). Bračno savjetovanje karakterizira i interdisciplinarnost s obzirom na to da je ono usmjereno na analizu uzroka koji su doveli do problema, jačanje međusobnih odnosa, učenje načina rješavanja budućih sukoba te općenito, sprječavanju budućih problema koji narušavaju kvalitetu bračnih odnosa (Matošević, 2017, 309). Osnaživanju obiteljskih odnosa zasigurno bi doprinijelo i kada bi matičar izrijeком, prilikom namjere sklapanja braka, kao i prilikom čina sklapanja braka, bračne drugove upoznao s prednostima bračnog savjetovanja.

Zaključak

Analizirajući osobna prava i dužnosti bračnih drugova u hrvatskom obiteljsko-pravnom zakonodavstvu, uočava se njihova važnost za održavanje skladnih i stabilnih bračnih odnosa. Prije svega, osobna prava i dužnosti bračnih drugova odraz su društvenog shvaćanja braka, a razvidno je i kako bračni drugovi koriste moć u uređenju osobnih prava i dužnosti, premda to ne odražava uvijek i njihovu ravnopravnost. Trenutačno hrvatsko zakonodavstvo, *de lege lata*, na suvremeni način pristupa uređenju ovih prava i dužnosti ističući pritom ravnopravnost bračnih drugova i protektivne mehanizme za pojedine aspekte bračnog odnosa. To se posebno odnosi na obiteljski dom što, pak, upućuje na važnost osobnih prava i dužnosti ne isključivo za bračne drugove, već i za ostale članove obitelji, prije svega djetetu. Stoga je razumljiva intencija zakonodavca da pravno regulira osobna prava i dužnosti bračnih drugova jamčeći tako pravnu sigurnost i ostalim članovima obitelji, naročito djeci kao ranjivoj društvenoj skupini.

Osobna prava i dužnosti bračnih drugova, osobito ona dispozitivne naravi, uz pravnu sigurnost, jamče i njihovu moć da sporazumno urede pojedina pitanja iz bračnog odnosa. Prema dostupnim statističkim pokazateljima, osobito kod skrbi o djeci, razvidno je kako su bračni drugovi ravnopravni u nekim aspektima bračnih odnosa. Izbor prezimena supružnika ulazi u kategoriju osobnih prava i dužnosti, no iako se čini tehničkim pitanjem, upravo to je najbolji pokazatelj ravnopravnosti bračnih drugova i jednakosti među njima na zakonskoj razini. Tom pitanju u Hrvatskoj se pristupa poprilično tradicionalno pa se još uvijek prakticira da supruga preuzima suprugovo prezime. Svojevrсна neravnopravnost bračnih drugova, uzrokovana njihovim međusobnim sporazumom očituje se i kod brige o djeci te obavljanju kućanskih poslova. Iako bračni drugovi uglavnom ravnopravno skrbe o djeci, prema statističkim pokazateljima za Hrvatsku, obavljanje kućanskih poslova još uvijek je, uglavnom, prepušteno ženama, što predstavlja odmak od ravnopravnosti bračnih drugova. Unatoč željama zakonodavca da zakonski regulira idealan model braka koji se temelji na osobnim pravima i dužnostima bračnih drugova, izostanak ostvarivanja osobnih prava i dužnosti bračnih drugova u praksi rezultira poremećenim bračnim odnosima koji, u konačnici, dovode do razvoda braka.

Ako zakonodavac pravnim uređenjem osobnih prava i dužnosti bračnih drugova nastoji utjecati na dugotrajnost braka kao društvene zajednice,

ostaje nejasno i zašto se izbjegava osnažiti preventivni i sistemski pristup suzbijanju povreda osobnih prava i dužnosti bračnih drugova. Zakonodavac brak smatra važnim društvenim odnosom, no konačna odluka o razvodu braka zbog povrede osobnih prava i dužnosti, na bračnim je drugovima. Razvod braka koji djeluje represivno na poremećene bračne odnose ne daje mogućnost bračnim drugovima da uoče uzrok koji je doveo do nestabilnosti njihova odnosa pa je u tom smislu zapostavljen preventivni potencijal savjetovališta za brak i obitelj. Uređenjem osobnih prava i dužnosti bračnih drugova nastoje se osigurati trajnost i stabilnost bračne zajednice, a ona se ne postiže rješavanjem povrede osobnih prava i dužnosti isključivo razvodom. Upravo se u sistemskom i preventivnom pristupu rješavanja nastalih problema bračnih drugova treba očitovati njihova moć koja će spriječiti promjenu, u ovom slučaju, prestanak braka. Odgovornost za nesklad bračnih odnosa primarno je na bračnim drugovima, a koje je već u fazi koja prethodi sklapanju braka potrebno detaljno upoznati s njihovim pravima i dužnostima, ali i bračnom odnosu koji doživljava svoje uspone i padove. Bračne drugove trebalo bi osvijestiti o važnosti bračnih i obiteljskih savjetovališta čije su usluge kontinuirano i besplatno dostupne. Tako bi se problemi u bračnim odnosima prevenirali samom njihovom pojavom, a ne kada oni postanu nepovratno teško i trajno poremećeni. Stoga je od iznimne važnosti preventivni pristup zaštiti osobnih prava i dužnosti bračnih drugova kojim posljedično dolazi do jačanja braka kao temeljnog društvenog odnosa.

Dakle, zakonodavstvo ne predviđa mehanizme „sankcioniranja“ povreda osobnih prava i dužnosti bračnih drugova, već se pravna posljedice njihove povrede očituje u mogućnosti razvoda braka. S druge strane, kada bi zakonodavac i predvidio sankciju, posebno kada bi ojačale nadležnosti pojedinih tijela u procesuiranju ovih povreda, to bi predstavljalo povredu načela privatnosti obiteljskih odnosa, samim time i nerazmjerno uplitanje u obiteljske odnose. U kontekstu preventivnog pristupa osobnim pravima i dužnostima, kao jedino moguće rješenje preostaje bolje upoznati bračne drugove s navedenim pravima i dužnostima prilikom sklapanja braka te ih osvijestiti o važnosti bračnih i obiteljskih savjetovališta. Predmet budućih istraživanja u vezi osobnih prava i dužnosti potrebno je usmjeriti k dostupnosti i učinkovitosti preventivnih metoda njihove zaštite što bi potvrdilo ili opovrgnulo tezu o nastojanju države da zaštititi brak kao temeljni društveni odnos.

Literatura

Knjige i časopisi

- Alinčić, M.; Bakarić Abramović, A.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać, A. (2001). *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.
- Alinčić, M.; Bakarić-Mihanović, A. (1980). *Porodično pravo*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
- Alinčić, M.; Hrabar, D.; Korać, A. (2006). *Uvod u obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.
- Derado, A.; Petrić, M.; Tomić-Koludrović, I. (2020). Relacijske rodne strategije u podjeli kućanskih poslova. *Revija za sociologiju*, 3, 321-351.
- Erdelec, M. (2018). Imovinskopravni odnosi u braku. *Paragraf*, 1, 9-35.
- Matošević, S. (2017). Osnježivanje bračne ljubavi u obiteljskim savjetovateljima Đakovačko-osječke nadbiskupije sukladno smjernicama Amoris laetitiae. *Diacovensia*, 2, 303-331.
- Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Hirsch, A. M. (1989). The Effect of Infertility of Marriage and Self-Concept. *JO-GNN*, 1, 13-20.
- Hrabar, D. (2010). Marginalije uz proturječnosti i pravne praznine pojedinih obiteljskopравnih instituta. U: Hrabar, D. (ur.), *Hrestomatija hrvatskog obiteljskog prava* (9-40). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Narodne novine.
- Hrabar, D. (2021). Bračno pravo. U: Hrabar, D. (ur.), *Obiteljsko pravo* (39-100). Zagreb: Narodne novine.
- Hrabar, D.; Korać Graovac, A. (2019). *Obiteljsko pravo i matičarstvo*. Zagreb: Narodne novine.
- Kregar, J.; Sekulić, D.; Ravlić, S.; Zrinščak, S.; Grubišić, K.; Petričušić, A. (2014). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Lucić, N. (2017). Pravno uređenje braka i drugih oblika životnih zajednica. U: Rešetar, B. (ur.), *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak* (61-102). Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Lucić, N. (2020). *Izvanbračna zajednica i pravna sigurnost*. Zagreb: Narodne novine.
- Noack, T.; Aarskaug Wiik, K. (2008). Women's Choice of Surname Upon Marriage in Norway. *Journal of Marriage and Family*, 70, 507-518.
- Pahić, T. (2019). Uključenost očeva u skrb o djeci u regiji sjeverozapadne Hrvatske. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 30, 425-451.

- Prokop, A. (1969). *Komentar Osnovnom zakonu o braku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rešetar, B. (2017). Novi razvod braka u Republici Hrvatskoj pod utjecajem psihologije, sociologije i međunarodnog prava. U: Rešetar, B. (ur.), *Suvremeno obiteljsko pravo i postupak* (33-60). Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Rešetar, B.; Berdica, J. (2013). Divorce in Croatia: The Principles of No-Fault Divorce, Parental Responsibility, Parental Education, and Children's. *Family Court Review*, 4, 568-577.
- Šimović, I. (2011). Uzdržavanje bračnih i izvanbračnih drugova te istospolnih partnera – hrvatska rješenja i europski kontekst. *Revija za socijalnu politiku*, 3, 257-289.
- Šimović, I. (2015). Pravno uređenje obiteljskom doma u hrvatskom obiteljskom pravu – prijemori i dvojbe. *Hrvatska pravna revija*, 2, 33-45.
- Šimović, I. (2016). Obiteljski dom, novi Obiteljski zakon i Preporuka Vijeća Europe o pravu bračnih drugova na korištenje obiteljskog doma. U: Barbić, J. (ur.), *Bilten br. 124 – Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreb* (69-86). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tucak, I. (2016). *Hohfeldova analitička teorija prava*. Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Visković, N. (2001). *Teorija države i prava*. Zagreb: Birotehnika.
- Vrban, D. (2003). *Država i pravo*. Zagreb: Golden marketing.
- Vuković, T. (2016). Dvostruka uloga žena u suvremenoj obitelji: stavovi studenata Sveučilišta u Zadru. *Acta Iadertina*, 2, 189-208.
- Željko, D. (2014). Obiteljskopравни položaj žena u Hrvatskoj u razdoblju od 1914. do 2014. godine. *Pravnik*, 48, 23-48.
- Žganec-Brajsa, L. (2016). Usporedba osobnih prava i dužnosti bračnih drugova i svrha ženidbe u hrvatskom Obiteljskom zakonu i Zakoniku kanonskog prava. *Pravnik*, 99, 153-169.

Izvori prava

- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
- (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnim sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.
- Povelja Europske unije o temeljnim pravima od 7. lipnja 2016., Službeni list Europske unije, C 202/389

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 3/01.

Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19.

Zakon o ravnopravnosti spolova, Narodne novine, br. 82/08, 69/17.

Zakon o osobnom imenu, Narodne novine, br. 118/12, 70/17, 98/19.

Rezolucija o premošćivanju jaza između *de jure* i *de facto* ravnopravnosti u cilju postizanja stvarne ravnopravnosti spolova, MEG 7(2010) 1, 7. konferencija ministara Vijeća Europe odgovornih za ravnopravnost žena i muškaraca, Vijeće Europe.

Nevažeći izvori prava

Osnovni zakon o braku, Službeni list FNRJ, br. 29/46, 36/48, 44/51, 18/55, Službeni list SFRJ, br. 12/65, Narodne novine, br. 52/71, 11/78.

Mrežni izvori

Eurostat, URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/womenmen_2017/hr_hr/bloc-3d.html?lang=hr [pristup: 12.03.2022.]

Recommendation No. R 81(15), <https://rm.coe.int/rec-81-15e-on-the-rights-of-spouses-relating-to-the-occupation-of-the-/1680a3b3e4> [pristup: 10.03.2022]

Statističke informacije, URL: <https://web.dzs.hr/arhiva.htm> [pristup: 12.05.2022.]

(UN)LIMITED POWER OF SPOUSES IN THE REGULATION OF PERSONAL RIGHTS AND DUTIES IN CROATIAN FAMILY LEGISLATION

Abstract

The personal rights and duties of spouses contain powers that lead to certain changes and are divided into those of a coercive and dispositive nature. The authority of spouses to regulate their mutual relations, as well as to decide on their termination, are the result of the power of spouses. The personal rights and duties of spouses have a far-reaching meaning because they derive the power (authority) to maintain stable and harmonious family relationships. When regulating marital relations, legislators take into account the fact that the family is a fundamental social community in which strict norms cannot always prevail, but to a certain part, there must be norms that allow freedom to regulate certain relations. In addition, national legislators take into account European standards for the protection of these rights and duties. Spouses are thus allowed to reach an agreement on choosing a surname, and place of residence, giving birth and raising children, and performing daily household chores. However, the possibility of understanding is not provided for the rights and duties of respect for mutual equality, fidelity, helping and respecting, maintaining, and the obligation to maintain harmonious marital relations. In addition to coercion, the aforementioned rights and duties of spouses are characterized by a certain degree of morality. Regardless of the type of the personal rights and duties of the spouses, non-compliance with each of them can result in a legal consequence – divorce. The aim of this paper is to point out the importance of legal regulation of personal rights and duties of spouses to establish equality between spouses. In this sense, not only the legal side of regulation should be observed, but also its social dimension. Therefore, in addition to the analysis of relevant provisions of the Family Act, statistical indicators related to some of the personal rights and duties of spouses are presented, which are certainly the most relevant indicator of the effectiveness of legal norms on personal rights and duties. Also, the legal significance of personal rights and duties from the aspect of legal theory and the importance of a preventive approach in combating their violations are analyzed.

Keywords: spouses, personal rights and duties, Family Act, family, divorce